

ЛЮДИНОЗНАВЧІ СТУДІЇ
Серія «Педагогіка», 7/39 (2018), 27–39

HUMAN STUDIES
Series of «Pedagogy», 7/39 (2018), 27–39

УДК 37.017.4-053.6:37.091.64

БАБКІНА Майя – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов, Національний університет «Львівська політехніка», вул. С. Бандери, 12, Львів, 72085, Україна (im.dept@lpnu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6403-2226>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/E-8852-2018>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2313-2094.7/39.140942>

Бібліографічний опис статті: Бабкіна, М. (2018). Громадянське виховання молоді навчально-методичними засобами. *Людинознавчі студії: зб. наук. праць ДДПУ імені Івана Франка. Серія «Педагогіка»*, 7/39, 27–39. doi: 10.24919/2313-2094.7/39.140942.

Історія статті

Одержано: 6 березня 2018

Подано до редакції: 10 липня 2018

Прорецензовано: 2 квітень 2018

Доступ он-лайн: 12 вересня 2018

**ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИМИ ЗАСОБАМИ**

Анотація. У статті досліджено ефективність організації процесу громадянського виховання молоді навчально-методичними засобами. З'ясовано, що з цією метою було напрацьовано значну кількість педагогічних розробок: посібників, підручників, рекомендацій, програм факультативного курсу, сценаріїв тощо. У них розкрито суть громадянського виховання молоді, описано ефективні форми та методи виховання громадянських якостей молоді особистості, подано розробку окремих уроків, виховних заходів, методичних рекомендацій щодо їх проведення. Акцентовано, що громадянське виховання розглядається як міждисциплінарна сфера діяльності навчального закладу, яка передбачає включення його компонентів до тематики різних шкільних предметів і позакласних заходів.

Розкрито доцільність і особливості укладання термінологічного словника на прикладі словника-довідника термінів з громадянського виховання. Зазначено, що словник-довідник призначений для розуміння поняттєво-термінологічного апарату громадянського спрямування і може використовуватися як додаткове навчальне видання, яке доповнює і поглиблює зміст суспільствознавчих дисциплін.

У ньому підібрано як найпростіші терміни, так і складніші поняття та визначення, що стосуються громадянознавчої проблематики. Словник-довідник термінів з громадянського виховання містить тлумачення понад 670 термінів, що охоплюють проблематику громадянського спрямування. Він призначений для кращого розуміння учнями і студентами понять та практичного застосування термінології громадянського спрямування у навчально-виховному процесі, а також має на меті сприяти науковим дослідженням та практичному втіленню принципів громадянського виховання молодого покоління.

Ключові слова: громадянське виховання, навчально-методичні засоби, термінологічний словник, словник-довідник термінів громадянського спрямування.

Постановка проблеми. Громадянське виховання молоді є особливо актуальною проблемою в умовах розвитку української державності. Сучасне покоління піднялось на якісно вищий ступінь свого соціокультурного розвитку і вимагає певної системи освіти, спроможної забезпечити формування тих якостей, які спрямували б особистість на досягнення життєвого успіху, самореалізацію, моральну, соціальну, юридичну і політичну дієздатність.

Виховання інтегрованої особистості з активною громадянською позицією, формування у неї моральних ідеалів, почуття національної гідності, правової культури, соціальної взаємодії є метою громадянського виховання, у процесі якого важливе місце належить освітній складовій. За останні роки в Україні з'явилося багато наукових досліджень, присвячених вихованню інтегрованої особистості, в якій органічно поєднуються високі моральні чесноти, патріотизм, громадянська зрілість, компетентність, активність, почуття обов'язку та відповідальності перед суспільством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ефективність громадянського виховання молоді забезпечується впровадженням у навчально-виховний процес курсу громадянської освіти, інтеграцію складових громадянського виховання у зміст навчальних дисциплін. З метою громадянського виховання молоді було розроблено низку навчально-методичних посібників, підручників, рекомендацій, програм факультативного курсу, сценаріїв тощо.

Навчальний посібник «Ми громадяни України» (укладачі О. Дем'янчук, І. Ігнатова, П. Кендзьор, І. Костюк, А. Мазак, за ред. О. Пометун), призначений для вчителів, які викладають курс з громадянської освіти у 9 (10) класах. Він містить програму курсу, опис нових методів і технологій навчання, рекомендації до уроків (Пометун та ін., 2008).

У методичному посібнику для вчителя «Громадянська освіта: проєкт ЄС “Громадянська освіта – Україна”» відображено кращий україн-

ський і європейський досвід з формування громадянської компетентності учнів старшої школи засобами різних предметів та позакласної роботи з громадянського виховання (Позняк, Пометун, Вербицька та ін., 2008).

На основі матеріалів Ради Європи з освіти для демократичного громадянства підготовлено посібник «Громадянська відповідальність: 80 вправ для формування громадянської та соціальної компетентностей під час вивчення різних шкільних предметів». Його мета – надання науково-методичної підтримки вчителям, які реалізовуватимуть наскрізну змістову лінію «громадянська відповідальність» у своїх навчальних предметах, що сприятиме формуванню відповідального громадянина, котрий поважає права людини, вміє критично мислити, розуміє важливість громадянської участі в процесі розв'язання різноманітних проблем місцевої громади (Рафальська, Боярчук, Герасим та ін., 2017).

У навчально-методичному посібнику «Керівництво громадянським вихованням студентської молоді» розкриваються методологічні підходи, зміст, принципи, функції керівництва процесом громадянського виховання студентів вищого навчального закладу (Козлова & Гребеник, 2015). Автор навчального посібника «Громадянське виховання в Україні: минулий досвід та сучасні потреби», досліджуючи розвиток ідей громадянського виховання, вказує на їх зв'язок із формуванням в Україні правової держави й становлення демократичного суспільства (Кучинська, 2015). Зміст науково-методичного посібника «Сучасні підходи до виховання громадянської ініціативності старшокласників» висвітлює теоретичні основи та методику виховання громадянської ініціативності старшокласників як однієї із пріоритетних якостей молодого громадянина (Немцева, 2014). У збірці сценаріїв розкрито моральне та громадянське виховання молоді в позакласній виховній роботі (Григораш, 2008).

У названих вище працях висвітлено суть громадянського виховання молоді, розкрито ефективні форми та методи виховання громадянських якостей молоді особистості, подано розробку окремих уроків, виховних заходів, методичних рекомендацій щодо їх проведення. Виховуючи молодих громадян, важливо не забувати про професійну підготовку педагогів. На думку М. Чепіль, сучасний педагог – не тільки фахівець з високим рівнем професійної компетентності, але й особистість, котрій притаманна загальна національна культура, знання історії, мови та традицій рідного народу (Чепіль, 2017, с. 282).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У наукових статтях, монографіях, дисертаціях, посібниках, рекомендаціях, нормативно-правових документах, присвячених громадянському вихованню, висвітлюються прогресивні технології, концептуальні засади, ефективні підходи та принципи виховання громадянина, даються визначення окремих термінів громадянського спрямування. Проте відсутні

педагогічні розробки, які б охоплювали і систематизували термінологію громадянського спрямування, згруповану в одному виданні. Такими навчально-методичними засобами можуть бути термінологічні словники-довідники, спрямовані на розуміння поняттєво-термінологічного апарату з громадянського виховання і його застосування у науковій і навчальній літературі. Вони можуть використовуватися в навчальному процесі як довідкова інформаційна база.

Актуальність і доцільність підбору та систематизації термінів громадянського спрямування полягає в осмисленні наукових і прикладних засад громадянського виховання молоді в умовах розвитку української державності, визначення його суті, цілей і завдань, обґрунтуванні ефективних принципів, засобів, методів формування в особистості громадянських якостей і цінностей.

Мета статті – дослідити організацію процесу громадянського виховання молоді навчально-методичними засобами, розкрити доцільність і особливості укладання термінологічного словника на прикладі словника-довідника термінів з громадянського виховання (Бабкіна, 2007).

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний стан досліджуваної проблеми в педагогічній теорії та виховній практиці. У процесі нашого дослідження та опрацювання теоретико-методичних джерел з проблеми громадянського виховання було з'ясовано, що в Україні, як і в інших європейських країнах, досягнуто відносної однаковості щодо основних концептуальних положень громадянського виховання, його мети, принципів, форм та методів реалізації. У різних європейських країнах підходи до громадянської освіти варіюють від окремого предмета до наскрізної теми (Blain & Gordon, 2010). Проте навіть, коли громадянська освіта є окремим предметом, як зазначає С. Позняк, перевага надається інтегрованому підходу до її вивчення. Так, наприклад, як окремий предмет присутній у навчальних планах країн Південно-Східної, Центральної та Східної Європи. У країнах Західної та Північної Європи перевага надається інтегрованому підходу, а окремий предмет не є обов'язковим. У Східній Європі переважає так звана змішана модель: міжпредметний та інтегрований підходи співіснують з громадянською освітою як окремим предметом (Позняк, 2005, с. 20–25).

Інтегруючись в європейський освітній простір та розвиваючи партнерство з іншими державами, як стверджує О. Карпенко, Україна підтвердила свою орієнтацію на фундаментальні цінності загальносвітової культури: парламентаризм, права людини, права національних меншин, лібералізацію, свободу пересування, свободу здобуття освіти та інше, що є невід'ємним атрибутом громадянського демократичного суспільства (Карпенко, 2017, с. 46).

Виховання громадянина насамперед передбачає поінформованість молодшої особистості, здобуття знань, необхідних для компетентної участі в соціально-політичному житті своєї громади та країни, для активної громадянської діяльності. Як зазначено в Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, процес громадянського виховання молоді значною мірою зумовлюється змістовими характеристиками освітніх предметів, які забезпечують оволодіння системою знань про людину та суспільство, їх сутність, походження, шляхи самовизначення і самоствердження (Сухомлинська, 2000).

На сучасному етапі громадянське виховання розглядається як міжпредметна сфера діяльності навчального закладу, що передбачає включення його компонентів до тематики різних шкільних предметів і позакласних заходів. Важливість інтеграції навчальних предметів полягає у тому, що на їх основі в молоді формується синтезуюче мислення, за допомогою якого створюються комплексні уявлення про людину, світ та її місце у ньому, формується активна громадянська позиція.

У підсумковому документі робочої групи з розробки навчальних планів і програм проекту «Громадянська освіта – Україна» зазначено, що оскільки громадянське виховання стає невід’ємним компонентом навчально-виховного процесу, в Україні за останні роки було напрацьовано певну правову й методологічну базу; новий зміст освіти; нові методи і форми навчання соціогуманітарних предметів, які враховують потреби формування громадянської компетентності учнів; програми і навчально-методичні матеріали для спеціальних курсів громадянської освіти; значну кількість педагогічних розробок цієї тематики; досвід викладання громадянської освіти частиною підготовлених учителів і методистів (Пометун, 2006). Пошук ефективних методик і підходів до громадянського виховання розпочато зі створення інформаційно-методичного забезпечення, розробки програм, методичних рекомендацій, посібників, підручників тощо.

Проте недостатньо представлена навчально-довідкова та термінологічна література з питань громадянського виховання. Систематизована загальноприйнята термінологія з громадянського виховання допоможе попередити довільне тлумачення чинних базових термінів. Саме тому розглядаємо укладання термінологічного словника громадянознавчого спрямування одним із засобів громадянського виховання молоді у навчально-виховному процесі.

Термінологічний словник як один із навчально-методичних засобів виховання молоді

Термінологічні словники мають чітко окреслене функційне призначення: відображають поняттєво-термінологічний апарат різних галузей науки й техніки; слугують для закріплення вживання терміна в науковій

і навчальній літературі; забезпечують наукову, навчальну, виробничу діяльність. У термінографічних виданнях, як зазначив Л. Полюга, групуються спеціальні лексеми загальної лексичної системи мови, які мають специфіку виникнення, цілеспрямоване призначення, і вони об'єднують термінологічні одиниці в окремі системи відповідних галузей знань, виробництва, суспільних відносин, моральних норм тощо (Полюга, 2007, с. 255).

Термінологічні словники характеризуються властивостями, притаманними тлумачним та енциклопедичним словникам і використовуються у навчальному процесі як довідкова інформаційна база.

Словник-довідник термінів з громадянського виховання належить до термінологічних словників і водночас виконує функцію тлумачного, позаяк він подає тлумачення термінів і показує сферу їх використання. За характером подання матеріалу словник близький до енциклопедичного, оскільки в ньому подано і описано предмети, явища, поняття, що стосуються проблематики громадянського виховання. Добираючи матеріал до словника-довідника, було надано перевагу сучасному значенню і вживанню терміна. У словнику зареєстровано терміни, що увійшли до наукового вжитку відносно недавно.

У словнику-довіднику підібрано як найпростіші терміни, так і складніші поняття та визначення, що стосуються громадянознавчої проблематики. Практично всі освітні галузі та предмети навчального циклу містять складові громадянського виховання. Саме виходячи з цього, до словника було включено, окрім термінів педагогічного спрямування, ще й терміни суміжних галузей наук: філософії, психології, політології, етнології, етнології, соціології, правничих наук тощо.

Поштовхом для створення цього видання стало проведення автором-упорядником дисертаційного дослідження з проблеми формування активної громадянської позиції підлітків у позакласній виховній роботі загальноосвітньої школи. Дисертаційне дослідження дало змогу виявити та зафіксувати загальноновживані наукові терміни, що стосуються тематики громадянського виховання. Це видання є експериментальною роботою, в якій зроблено спробу відобразити процеси пошуків у галузі української педагогічної термінології, яка перебуває в постійному процесі розвитку, удосконалюється й оновлюється.

Особливості укладання словника-довідника термінів з громадянського виховання

Процес укладання словника-довідника передбачав дотримання таких етапів: створення картотеки; систематизація реєстрових слів; розробка структури словникової статті; безпосередня лексикографічна інтерпретація відібраних термінів; підготовка словника до видання.

Основною проблемою у процесі укладання словника був пошук об'єктивних критеріїв, за допомогою яких можна було систематизувати та вносити терміни і визначення з громадянського виховання. Опрацювання цих критеріїв дало змогу чіткіше окреслити обсяги і межі термінологічних одиниць, що увійшли до видання.

Було також зосереджено увагу на лінгвістичній проблемі вдосконалення термінології з проблематики громадянського виховання. У словнику було зроблено спробу систематизації, впорядкування, уніфікації, а також нормування термінології відповідно до вимог українського правопису.

Дефініції у словнику-довіднику подані за принципом відображення мінімально необхідних і достатніх ознак для ідентифікації явищ, процесів, потрібних для розкриття їх сутності. У випадках, коли це стосувалося викладу деяких термінів, автор взяв на себе сміливість вносити більш розширену інформаційну базу для максимально повного (наскільки це можливо в межах цього видання) викладу характеристик цих визначень.

При укладанні словника-довідника визначальними були принципи лексикографування: відбір термінів спеціалізованого спрямування; упорядкування лексикографічної інформації; системне подання термінів; раціональне розташування термінів у словнику; граматична, стилістична, семантична, функціональна адекватність терміна.

Словник складається з трьох частин: вступної, основної і додаткової. Він має такі структурні елементи: передмову; додатки (перелік в алфавітному порядку всіх термінів із зазначенням сторінки); список використаної літератури. Після відбору термінів був складений словниковий реєстр термінологічного словника.

До укладання словникової статті були застосовані такі підходи: інформативний (пошуки потрібної інформації); функціональний (функціонування, використання терміна); референційний (звернення до читача як реципієнта); композиційний (структурованість словникової статті). При укладанні словникової статті керувалися принципами раціональності, компактності, графічної привабливості.

Словник містить макротекст (словник як єдине ціле) і мікротекст (окрема словникова стаття). Відповідно він має макроструктуру (загальна структура словника і характер подання у ньому лексичних одиниць) й мікроструктуру (формат словникової статті й характер її заповнення).

Заради зручності для користувача використано універсальну структуру словникової статті: заголовне слово, значення слова, позначки. Словникова стаття складається з реєстрового слова, яке надруковане напівжирним шрифтом, великими літерами й подається з абзаца, та з міні-тексту, в якому подано тлумачення терміна і функціонування відповідної реєстрової одиниці в реальному контексті.

Після реєстрового слова в деяких випадках курсивом подано ремарку (етимологічну довідку, запозичення слова). Наприклад, **нація** (*від лат. natio* – народ). Далі подано тлумачення терміна. Реєстровими одиницями словника є як терміни-однослови, так і терміни-словосполучення. Реєстрові слова подано в однині, іноді вони подаються у множині, якщо це відповідає загальноприйнятій практиці. Наприклад, *загальнолюдські моральні цінності; громадянські права і свободи* тощо.

Словник-довідник укладено за принципом алфавітного порядку. Алфавітний покажчик розташовано посередині й виділено напівжирним шрифтом для оптимізації пошуку слів. Складні терміни-словосполучення розташовані в словнику за першістю основного (опорного) слова. Водночас подано їх варіанти з найбільш уживаним порядком слів із відсиленням до відповідної словникової статті. Наприклад: *Громадянське виховання* – див. *Виховання громадянське*; *Позиція особистості життєва активна* – див. *Активна життєва позиція особистості*. Деякі дефініції, що є складовими узагальнених понять, витлумачуються через відсилення до цих понять. Наприклад: *Інтегровані проекти* – див. *Міжпредметні проекти*; *Симуляції* – див. *Симуляційні ігри*.

Словник-довідник термінів з громадянського виховання містить тлумачення понад 670 термінів, що охоплюють проблематику громадянського виховання. Укладаючи цей словник, ми ставили за мету зробити видання корисним для науковців, аспірантів, викладачів і студентів, вчителів та учнів загальноосвітніх шкіл, гімназій та ліцеїв, а також тих, хто цікавиться проблемами громадянського виховання. У роботі над словником було використано наукові монографії, навчальну літературу, енциклопедії, словники, нормативні та спеціальні видання, а також статті з широкого кола періодичних фахових видань.

Висновки. Отже, у сучасній системі освіти активно розробляється та використовується чимала кількість педагогічних методів, форм і засобів з метою громадянського виховання молоді. За останні роки було напрацьовано правову й методологічну базу, нові технології та методики навчання і виховання, програми і навчально-методичні матеріали для спеціальних курсів громадянської освіти і виховання. Було розроблено низку методичних рекомендацій, посібників, підручників тощо, які є ефективними навчально-методичними засобами громадянського виховання молоді і спрямовані на формування в особистості громадянських знань, умінь, чеснот, цінностей.

Словник-довідник термінів з громадянського виховання розглядаємо як один із навчально-методичних засобів громадянського спрямування, додаткове навчальне видання, що доповнює і поглиблює зміст суспільствознавчих дисциплін. У словнику інтегруються знання з педагогіки, політології, соціології, соціальної психології, філософії. Він при-

значений для кращого розуміння учнями і студентами понять та практичного застосування термінології громадянського спрямування в навчально-виховному процесі, а також має на меті сприяти науковим дослідженням та практичному втіленню принципів громадянського виховання молодого покоління.

Перспективи подальших досліджень. Подальших досліджень потребують проблеми інтегрування складових громадянського виховання до змісту навчальних дисциплін, запровадження навчальних курсів громадянського спрямування, вдосконалення методичного забезпечення з метою реалізації завдань громадянського виховання молоді.

Література

- Бабкіна, М.І.** (2007). *Словник-довідник термінів з громадянського виховання*. Львів: ЗУКЦ, ПП НВФ БІАРП, 200 с.
- Позняк, С., Пометун, О., Вербицька, П. та ін.** (2008). *Громадянська освіта: методичний посібник для вчителя: проект ЄС «Громадянська освіта – Україна»*. Київ: Європейський Союз: Alex Grov: Етна-1, 194 с.
- Рафальська, М., Боярчук, О., Герасим, Н. та ін.** (2017). *Громадянська відповідальність: 80 вправ для формування громадянської та соціальної компетентностей під час вивчення різних шкільних предметів, 5–9 клас. Посібник для вчителя*. Київ: Європейський центр імені Вергеланда, 136 с.
- Забезпечення формування громадянської компетентності у сучасному змісті шкільної освіти. Підсумковий документ робочої групи з розробки навчальних планів і програм проекту «Громадянська освіта – Україна». (2006). *Вісник програм шкільних обмінів*, 29, 23–30.
- Карпенко, О.** (2017). Європейський вимір модернізації вищої педагогічної освіти України. *Людинознавчі студії: зб. наук. праць ДДПУ імені Івана Франка. Серія «Педагогіка»*, 5/37, 39–47. doi: [10.24919/2313-2094.5/37.102609](https://doi.org/10.24919/2313-2094.5/37.102609).
- Козлова, О.Г., & Гребеник, О.Г.** (2015). *Керівництво громадянським вихованням студентської молоді*. Суми: Університетська книга, 188 с.
- Сухомлинська, О.В.** (Наук. кер.). (2000). Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності: проект. *Шлях освіти*, 3, 7–13.
- Кучинська, І.О.** (2015). *Громадянське виховання в Україні: минулий досвід та сучасні потреби*. Кам'янець-Подільський: ПП Зволейко Д.Г., 112 с.
- Пометун, О.І.** (Ред.). (2008). *Ми – громадяни України: навч. посібник з громадянської освіти для 9 (10) кл. загальноосвітніх навчальних закладів*. Львів: ЗУКЦ, 280 с.
- Григораш, В.В., & Соколянська, І.Т.** (Ред.). (2008). *Моральне та громадянське виховання: збірка сценаріїв*. Харків: Основа, 255 с.
- Нємцева, Т.О.** (2014). *Сучасні підходи до виховання громадянської ініціативності старшокласників*. Черкаси: ЧОПОПП, 130 с.
- Полюга, Л.** (2007). Проблематика процесів творення термінологічних слівників. *Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту: Мовознавство*, 1 (16), 255–265. Тернопіль.

- Позняк, С.І.** (2005). Дослідження громадянської освіти у країнах-членах Ради Європи. *Шлях освіти*, 1, 20–25.
- Чепіль, М.** (2017). Теоретичні проблеми формування особистості педагога: з історії наукових конференцій. *Людинознавчі студії: зб. наук. праць ДДПУ імені Івана Франка. Серія «Педагогіка»*, 4/36, 281–290. doi: [10.24919/2313-2094.4/36.98649](https://doi.org/10.24919/2313-2094.4/36.98649).
- Blain, N., & Gordon, D.** (2010). Civic Respect, Civic Education, and the Family. *Educational Philosophy and Theory*. doi: [10.1111/j.1469-5812.2008.00506.x](https://doi.org/10.1111/j.1469-5812.2008.00506.x).

References

- Babkina, M.I.** (2007). *Slovnnyk-dovidnyk terminiv z hromadianskoho vykhovannia* [Reference dictionary of civic education terms]. Lviv: ZUKTs, PP NVF BIARP [in Ukrainian].
- Pozniak, S., Pometun, O., Verbytska P. et al.** (2008). *Hromadianska osvita: metodychnyi posibnyk dlia vchytelia: proekt YeS «Hromadianska osvita – Ukraina»* [Civic education: methodological textbook for the teacher: EU Project «Civic Education – Ukraine»]. Kyiv: European Union: Alex Grov: Etna-1 [in Ukrainian].
- Rafalska, M., Boiarchuk, O., Herasym, N. et al.** (2017). *Hromadianska vidpovidalnist: 80 vprav dlia formuvannia hromadianskoi ta sotsialnoi kompetentnosti pid chas vyvchennia riznykh shkilnykh predmetiv, 5–9 klas. Posibnyk dlia vchytelia* [Civic responsibility: 80 exercises for the formation of civil and social competencies while studying various school subjects, forms 5–9. Teacher's textbook]. Kyiv: Wergeland European Center [in Ukrainian].
- Zabezpechennia formuvannia hromadianskoi kompetentnosti v suchasnomu zmisti shkilnoi osvity. Pidsumkovyi dokument robochoi hrupy z rozrobky navchalnykh planiv i proham proektu «Hromadianska osvita – Ukraina» [Ensuring of the formation of civic competence in the modern content of school education. Resulting document of the working group on the development of curricula and programs of the Project «Civic Education – Ukraine»]. (2006). *Visnyk proham shkilnykh obminiv – Bulletin of School Exchange Programs*, 29, 23–30 [in Ukrainian].
- Karpenko, O.** (2017). Yevropeyskyi vymir modernizatsii vyshchoi pedahohichnoi osvity Ukrainy [European dimension of the modernization of higher pedagogic education in Ukraine]. *Liudynoznavchi studii. Seriiia «Pedahohika» – Human Studies. Series of «Pedagogy»*, 5/37, 39–47. doi: [10.24919/2313-2094.5/37.102609](https://doi.org/10.24919/2313-2094.5/37.102609) [in Ukrainian].
- Kozlova, O.H., & Hrebenyk, O.H.** (2015). *Kerivnytstvo hromadianskym vykhovanniam studentskoi molodi* [Guidance of student youth civic education]. Sumy: Universytetska knyha [in Ukrainian].
- Sukhomlyn'ska, O.V.** (Scientific Supervisor). (2000). Kontseptsiiia hromadianskoho vykhovannia osobystosti v umovakh rozvytku ukrainskoi derzhavnosti: proekt [Concept of civic education of the person in the conditions of the development of Ukrainian statehood: project]. *Shliakh osvity – Education Way*, 3, 7–13 [in Ukrainian].

- Kuchynska, I.O.** (2015). *Hromadianske vykhovannia v Ukraini: mynulyi dosvid ta suchasni potreby* [Civic education in Ukraine: past experience and modern needs]. Kamianets-Podilskyi: PP Zvoleiko D.H. [in Ukrainian].
- Pometun, O.I. (Ed.)**. (2008). *My – hromadiany Ukrainy: navchalnyi posibnyk z hromadianskoi osvity dlia 9 (10) kl. zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv* [We – citizens of Ukraine: textbook on civic education for 9 (10) form of general educational institutions]. Lviv: ZUKTs [in Ukrainian].
- Hryhorash, V.V., & Sokolianska, I.T. (Eds.)**. (2008). *Moralne ta hromadianske vykhovannia: zbirka stsensariiv* [Moral and civic education: collection of scenarios]. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].
- Niementseva, T.O.** (2014). *Suchasni pidkhody do vykhovannia hromadianskoi initsiatyvnosti starshoklasnykiv* [Modern approaches to raising the civic initiative of senior pupils]. Cherkasy: CHOIPOP [in Ukrainian].
- Poluha, L.** (2007). Problematyka protsesiv tvorennia terminolohichnykh slovnykiv [Problems of the processes of creating terminological dictionaries]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho nats. ped. un-tu: Movoznavstvo – Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University: Linguistics, 1* (16), 255–265. Ternopil [in Ukrainian].
- Pozniak, S.I.** (2005). Doslidzhennia hromadianskoi osvity u krainakh-chlenakh Rady Yevropy [Research of civic education in the member-countries of the Council of Europe]. *Shliakh osvity – Education Way, 1*, 20–25 [in Ukrainian].
- Chepil, M.** (2017). Teoretychni problemy formuvannia osobystosti pedahoha: z istorii naukovykh konferentsii [Theoretical problems of forming the individuality of a pedagogue: from the history of the scientific conferences]. *Liudynoznavchi studii. Serii «Pedahohika» – Human Studies. Series of «Pedagogy»*, 4/36, 281–290. doi: [10.24919/2313-2094.4/36.98649](https://doi.org/10.24919/2313-2094.4/36.98649) [in Ukrainian].
- Blain, N., & Gordon, D.** (2010). Civic Respect, Civic Education, and the Family. *Educational Philosophy and Theory*. doi: [10.1111/j.1469-5812.2008.00506.x](https://doi.org/10.1111/j.1469-5812.2008.00506.x) [in English].

BABKINA Maiya – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Foreign Languages Department, Lviv Polytechnic National University, St. Bandera str., 12, Lviv, 72085, Ukraine (im.dept@lpnu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6403-2226>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/E-8852-2018>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2313-2094.7/39.140942>

To cite this article: Babkina, M. (2018). Hromadianske vykhovannia molodi navchalno-metodychnymy zasobamy [Youth civic education through educational and methodological means]. *Liudynoznavchi studii. Serii «Pedahohika» – Human Studies. Series of «Pedagogy»*, 7/39, 27–39. doi: [10.24919/2313-2094.7/39.140942](https://doi.org/10.24919/2313-2094.7/39.140942) [in Ukrainian].

Article history

Received: 6 March 2018

Accepted: 10 July 2018

Received in revised form: 2 April 2018

Available online: 12 September 2018

YOUTH CIVIC EDUCATION THROUGH EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL MEANS

Abstract. The article studies the effectiveness of the organization of the process of youth civic education through educational and methodical means. It is noted that the civic education of young people is carried out through the introduction of the course of civic education in the educational process, the integration of the components of civic education into the content of educational disciplines.

It is emphasized that civic education is regarded as an interdisciplinary sphere of an educational institution's activity, which involves the inclusion of its components in the list of topics of various school subjects and extracurricular activities. The importance of the integration of educational subjects lies in the fact that on their basis young people form synthesis thinking, through which they get comprehensive ideas about the man, the world and their place in it while forming an active civil position.

The education of the citizen, above all, involves a young person's awareness, gaining knowledge necessary for competent participation in the socio-political life of their community and country, for civic activities.

It is found out that for the purpose of civic education of young people, a considerable number of pedagogical works have been developed: manuals, textbooks, recommendations, curricula of optional courses, scenarios, etc. They present the essence of the civic education of young people, effective forms and methods of raising civic qualities of a young person, the development of individual lessons, educational activities, and methodological recommendations for their implementation.

The expediency and peculiarities of the compiling of a terminology dictionary are illustrated on the example of a reference dictionary of civic education terms. It is noted that the reference dictionary is intended for understanding of a concept-terminology apparatus of the civic field. It contains both the simplest terms and more complex concepts and definitions relating to civic education subjects.

The dictionary can be used as an additional educational edition, which complements and deepens the content of social sciences disciplines. Almost all educational fields and subjects of the educational cycle contain the components of civic education. Proceeding from this, the reference dictionary integrates the knowledge of pedagogy, political science, sociology, social psychology, philosophy, ethnography, ethnology, sociology, law, etc.

The reference dictionary of civic education terms contains an interpretation of more than 670 terms covering civic field issues. It is intended for pupils and students to better understand the concepts and practical application

of civic field terminology in the educational process, and also aims to promote scientific research and practical implementation of the principles of younger generation civic education.

Keywords: civic education, educational and methodical means, terminological dictionary, reference dictionary of civic field terms.

Acknowledgments. Sincere thanks to the head of the Foreign Languages Department of Lviv Polytechnic National University, Prof. Mukan Nataliya.

Funding. The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.